

Hubert Tryk*

Wydział Teologii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Polska)

FORMACJA KLERYKÓW DO POSŁUGI CHARYTATYWNEJ W ŚWIETLE PROJEKTU NOWEGO *RATIO INSTITUTIONIS SACERDOTALIS PRO POLONIA*

Streszczenie: Posługa charytatywna należy do istotnej działalności Kościoła. Realizowano ją już od czasów apostołskich. Potrzebę budzenia wrażliwości na ludzką biedę i rozwijania różnych form docierania do osób potrzebujących w działalności duszpasterskiej mocno akcentuje papież Franciszek. Ważne jest, aby przyszli duszpasterze nie tylko dobrze znali naturę i misję Kościoła, ale także byli dobrze przygotowani do czekających ich zadań. Powyższe kwestie względem osób objętych formacją seminaryjną uwzględnia projekt nowego *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, który obecnie oczekuje na zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską. W przygotowanym dokumencie znajdują się ważne wytyczne dotyczące formacji seminarzystów do postawy służby oraz dotyczące ich przyszłej działalności charytatywnej w podejmowanej posłudze duszpasterskiej na wzór Jezusa Sługi i Dobrego Pasterza.

Słowa kluczowe: formacja kapłańska, seminarium duchowne, posługa charytatywna, diakonia chrześcijańska.

Jednym z najważniejszych działań Kościoła jest formacja przyszłych kapłanów, którzy owocnie podjęliby zbawczą misję Jezusa Chrystusa Dobrego pasterza we współczesnym świecie, pełnym wielorakich wyzwań (Benedykt XVI, 2010, s. 3). Formacja kandydatów do kapłaństwa potrzebuje zatem nieustannej refleksji nad tym, czy jej obecny kształt spełnia wszystkie wymogi konieczne do tego, by przyszli duszpasterze dobrze znali naturę i istotę Kościoła oraz potrafili przyjść z ewangeliczną odpowiedzią na aktualne potrzeby człowieka XXI w. Ważnym wskaźnikiem w tych poszukiwaniach jest nauczanie papieskie, które pomaga wyznaczyć najważniejsze kierunki w działalności Kościoła. Papież Franciszek od początku swojego pontyfikatu mocno akcentuje potrzebę wzmocnienia i ożywienia działalności duszpasterskiej Kościoła względem ubogich, potrzebujących i marginalizowanych osób i grup społecznych.

U progu jego pontyfikatu w jego eklezjologii pojawiły się trzy ważne obrazy Kościoła. Są one dominantą jego podejścia do eklezjologii. Pierwszy to obraz zaczerpnięty z ewangelii wg św. Łukasza przedstawiający pochyloną kobietę, która od osiemnastu lat miała ducha niemocy. Franciszek przywołuje tę scenę, by opisać stan choroby Kościoła skupionego na sobie. To Kościół pochylony, ale nie nad kimś – tylko nad sobą. Drugi obraz Kościoła to obraz utraty nadziei, obraz uczniów idących do Emaus. Papież przez ten obraz wskazał, że współcześnie w Kościele zaczyna dominować pewnego rodzaju zmęczenie i rozczarowanie, a co za tym idzie, także utrata nadziei. I wreszcie trzeci obraz – Miłosiernego Samarytanina. Jest to obraz Kościoła pochylającego się nad człowiekiem, który znalazł się na marginesie życia (Draguła, 2013, s. 15–20). Zdaniem Franciszka właśnie ten trzeci obraz powinien dominować w działalności współczesnego Kościoła. Znane stały się jego słowa: „Widzę w sposób jasny, że rzeczą, której Kościół dzisiaj potrzebuje najbardziej, jest zdolność do leczenia ran i rozgrzewania serc wiernych. Kościół potrzebuje bliskości. Wyobrażam sobie Kościół jako szpital polowy po bitwie. Nie ma sensu pytać ciężko rannego, czy ma wysoki poziom cukru i cholesterolu! Trzeba leczyć jego rany” (Franciszek, 2013, s. 6).

Niewątpliwie zmieniające się dynamicznie uwarunkowania działalności Kościoła we współczesnym świecie oraz kierunek działań wskazywany w nauczaniu papieskim wpłynęły na nowy rys formacji alumnów w wydanym w 2016 r. przez Kongregację ds. Duchowieństwa dokumencie: *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*. Jest to dokument, który na nowo reguluje zasady formacji kandydatów do kapłaństwa w krajach, które wchodzą w zakres kompetencji Kongregacji ds. Duchowieństwa. Zawarte w powyższym dokumencie wskazania mają służyć do tego, by każda Konferencja Episkopatu opracowała własne *Ratio* krajowe, które musi być zatwierdzone przez Kongregację ds. Duchowieństwa po odpowiednich konsultacjach z Kongregacją Edukacji Katolickiej w celu zagwarantowania niezbędnej harmonii oraz skoordynowanie porządku studiów i ich zgodności z porządkiem studiów różnych krajów (Selejdak, 2017, s. 101–102). Normy takiego *Ratio* mają być przestrzegane we wszystkich seminariach diecezjalnych i międzydiecezjalnych danego kraju, a ich szczegółowe zastosowanie winno znaleźć się w statucie, regulaminie i we własnych projektach formacyjnych każdej z tych instytucji (*Ratio Fundamentalis*, n. 4).

W Polsce na podstawie niniejszego dokumentu pod przewodnictwem ks. bp. Damiana Bryła wraz z powołanym zespołem specjalistów, w ramach komisji Konferencji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa, opracowany został projekt dokumentu *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, który obecnie oczekuje na zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską (Pawlina, 2020, s. 24).

Poszczególni rektorzy seminariów duchownych i osób odpowiedzialnych za formację w Polsce otrzymali je do wglądu wiosną 2020 r. pocztą elektroniczną jako dokument PDF. Można przypuszczać, że zawarte w dokumencie wytyczne po wcześniejszym zatwierdzeniu przez Konferencję Episkopatu Polski, nawet jeśli zostaną zmodyfikowane przez Stolicę Apostolską, to zasięg tych zmian będzie niewielki. Znalazły się w nim także nowe wytyczne dotyczące odpowiedniego przygotowania alumnów do przyszłej posługi charytatywnej w działalności Kościoła. W niniejszym artykule zostaną one omówione najpierw w świetle nowej wizji formacyjnej dokumentu, a następnie z uwzględnieniem nauczania Kościoła o działalności charytatywnej jako jednej z jego funkcji podstawowych.

1. Nowa wizja formacji alumnów w świetle projektu *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*

Zasadnicze pytanie, jakie rodzi się w odniesieniu do oczekującego w Rzymie na zatwierdzenie nowego *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, brzmi: na czym polega nowość wizji formacji przyszłych prezbiterów? Poszukując odpowiedzi na to pytanie, warto najpierw prześledzić historię działań Kościoła w Polsce nad opracowaniem zasad formacji kandydatów do kapłaństwa.

Po Soborze Watykańskim II Kościół w Polsce szybko podjął działania zmierzające do tego, by wypracować projekt nauczania w seminariach duchownych na podstawie dekretów soborowych. W 1965 r. powołano komisję, której zadaniem miało być przygotowanie prac nad nowymi zasadami formacji w seminariach duchownych. Pracom tym towarzyszyły analizy postulatów wychowawczych dokumentów Vaticanum II oraz refleksja nad historią seminariów duchownych w Polsce, a także nad aktualnymi potrzebami Kościoła w kontekście zmian zachodzących w mentalności młodych ludzi. W 1967 r. stworzono pierwsze wytyczne dla seminariów duchownych. Stały się one punktem wyjścia do opracowania dwóch kolejnych dokumentów: *Regulaminu dla alumnów wyższych seminariów duchownych* oraz *Zasad życia dla alumnów wyższych seminariów duchownych w Polsce*. Po opracowaniu kolejnego dokumentu regulującego kwestię egzaminów w seminariach duchownych w wyniku zebrania w całość wszystkich trzech dokumentów powstał projekt *Ratio* dla seminariów duchownych w Polsce. Ostatecznie został on zatwierdzony przez Stolicę Apostolską w 1968 r. na okres sześciu lat – *ad experimentum*. Zredagowany został w języku łacińskim pod tytułem *Ratio institutionis sacerdotalis in seminariis poloniae Decretis Concilii Vaticani II accomodata*. Ze względu na sytuację polityczną w Polsce, a zwłaszcza z uwagi na nadzór państwowy nad seminariami,

wprowadzanie nowego *Ratio* w życie nie było łatwe i postępowało powoli (Pawlina, 2020, s. 18–21).

W 1970 r. podczas 107. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski doszło do ustanowienia odrębnej Komisji Episkopatu ds. Seminariów Duchownych. Nowa Komisja opracowała kolejny projekt *Ratio*, który najpierw został zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, a następnie w 1971 r. przez Stolicę Apostolską. Ponieważ w procesie realizacji nowego *Ratio* zauważono kilka braków, jak np. problem spowiedzi alumnów, niedociągnięcia w programie studiów czy podjęcie konkretnych rozwiązań wobec ideologii marksistowskiej, którą nasiąkało młode pokolenie, podjęto decyzję o wznowieniu prac nad kolejnym *Ratio*. W ten sposób w 1977 r. doszło do zatwierdzenia kolejnego *Ratio* na następne sześć lat.

W 1985 r. Kongregacja Nauczania Katolickiego po ogłoszeniu w 1983 r. nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego wydała *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. W wyniku tej zmiany oraz po naniesieniu poprawek i akceptacji konferencji Episkopatu Polski seminaria w naszym kraju miały już własne zasady formacyjne dla przyszłego duchowieństwa, które miały obowiązywać do 1989 r. Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przyniósł nowe problemy polityczne, społeczne i kulturowe, stąd prace nad kolejnym *Ratio* przedłużyły się. Było bowiem oczywiste, że powinno ono uwzględniać nową sytuację w Polsce. Poza tym w 1992 r. ustanowiona została nowa organizacja Kościoła w Polsce, w wyniku której powstały nowe diecezje. Ostatecznie 26 sierpnia 1999 r. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego zatwierdziła nowy program formacji polskich kapłanów zatytułowany *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*. Dokument ten aż do 2016 r. regulował formację do kapłaństwa w polskich seminariach duchownych (Pawlina, 2020, s. 22–24).

Projekt nowego *Ratio*, bazuje na zasadach przedstawionych w *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* Kongregacji ds. Duchowieństwa z 2016 r. W zredagowanym przez Komisję Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa dokumencie przedstawione zostały wytyczne dotyczące nie tylko kwestii formacji kandydatów do kapłaństwa, ale także formacji permanentnej kapłanów. Najbardziej istotne są jednak normy regulujące zasady formacji w seminariach duchownych.

W nowym *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, które stanowi źródło dla polskiego *Ratio* spotykamy po raz pierwszy określenia etapów formacji początkowej, czyli dotyczącej formacji kandydatów do kapłaństwa. Wcześniejsze dokumenty mówiły jedynie o czterech wymiarach formacji – ludzkim, duchowym, intelektualnym i pastoralnym. Tutaj natomiast znajdujemy opis formacji seminaryjnej, który jest podzielony na etapy: propedeutyczny, studiów filozoficznych albo bycia uczniem Chrystusa, studiów teologicznych

albo upodabniania się do Chrystusa i etap pastoralny albo syntezy powołaniowej. Poszczególne etapy formacji są ze sobą powiązane i tworzą spójną drogę. Jednak każdy z nich ma własne cele, treści i środki. Na każdym z tych etapów uwzględnione winny być cztery wymiary formacji, jednak we właściwej dla danego etapu formie i natężeniu (Puchalski, 2018, s. 421–422). Wymienione etapy formacji wychowują do ciągłego bycia w drodze za Jezusem w postawach wiary i nawracania się, także w doświadczeniach słabości, strat, niemocy czy bezradności. Stąd w nowym modelu wychowawczym kładzie się także nacisk na dynamiczny i spersonalizowany charakter formacji (RISP, n. 244). Powyższe zmiany powodują odejście od sześcioletniego okresu formacji w seminarium i wydłużają go do minimum siedmiu lat. Ważne jest zatem scharakteryzowanie poszczególnych etapów, które owe zmiany uwzględniają.

Pierwszy etap stanowi rok propedeutyczny, który nazwany jest także etapem podstawowego rozeznania i wyboru drogi formacji. Stanowi on jednostkę organizacyjną wyższego seminarium duchownego, jednak odbywa się w odrębnej wspólnotie, w innym niż seminarium miejscu, pod stałą opieką prefekta roku propedeutycznego i rektora seminarium. Etap ten powinien trwać rok, ale może być przedłużony o tyle, o ile wymaga tego dojrzewanie danego wychowanka (RISP, n. 246). Głównym celem tego etapu jest pomoc kandydatowi do kapłaństwa we właściwym rozeznaniu powołania, położenie solidnych podwalin pod jego życie duchowe, wspieranie go w lepszym poznaniu siebie w celu osobistego wzrostu oraz wprowadzenie do następnych etapów formacji początkowej. Dlatego na tym etapie konieczne jest przede wszystkim włączenie seminarzysty w modlitwę, życie sakramentalne, liturgię godzin, zażyłą znajomość słowa Bożego, milczenie i lekturę duchową. Poza tym ma to być odpowiedni czas na pierwsze i syntetyczne poznanie chrześcijańskiej doktryny przez studium *Katechizmu Kościoła Katolickiego* oraz na rozwinięcie dynamiki daru z siebie w doświadczeniu parafialnym i charytatywnym. Wreszcie etap propedeutyczny winien posłużyć do ewentualnego uzupełnienia formacji kulturalnej kandydata. Studia na tym etapie powinny być wyraźnie oddzielone od filozoficznych (RISP, n. 250–271).

Kolejny etap nazwany został etapem stawania się uczniem Chrystusa. W trakcie tego etapu ma się zdynamiczować pójście seminarzystów za Jezusem oraz ma nastąpić weryfikacja intencji pójścia za Nim. Na tym etapie seminarzyści winni być przyzwyczajani do kształtowania własnego charakteru, do wzrastania w sile ducha i w ogóle do uczenia się cnót ludzkich, takich jak: szczerłość ducha, nieustanne zabieganie o sprawiedliwość, dotrzymywanie przyrzeczeń, życzliwość w postępowaniu, w rozmowie zaś skromność, połączona z miłością, które uczynią ich żywym odzwierciedleniem człowieczeństwa Chrystusa i pomostem łączącym ludzi z Bogiem. Kandydaci do kapłaństwa powinni być

też wychowywani do panowania nad sobą, przewycięzania różnych form indywidualizmu, a także do składania z siebie szczerego daru, który otwiera na ofiarne poświęcenie się innym. Na tym etapie formacji wychowawcy, a zwłaszcza kierownik duchowy, winni zaproponować program pedagogiczny, który wspierałby seminarzystów w dynamice ich duchowego wzrostu, pomagając im uświadomić sobie własne ubóstwo, a jednocześnie potrzebę Bożej łaski oraz braterskiego upomnienia. Etap ten, który nie powinien być krótszy niż dwa lata, winien obejmować wystarczająco dużo czasu, aby osiągnąć właściwe cele, a jednocześnie zdobyć niezbędną wiedzę z zakresu filozofii i nauk humanistycznych. Jest to także etap, w czasie którego zarówno w ciągu roku akademickiego, jak i w czasie wyjazdów wakacyjnych powinny odbywać się pierwsze praktyki duszpasterskie. Mogą one dotyczyć życia duszpasterskiego w parafii, jak i zaangażowania w innych formach duszpasterstwa ponadparafialnego. Zwieńczeniem tego etapu winna być decyzja seminarzysty o gotowości do wstąpienia w grono kandydatów do święceń, czyli tzw. kandydatura (RISP, n. 272–289).

Następny etap to czas upodabniania się do Chrystusa, który określa się jako formacja zorientowana ku sakramentowi święceń. Troszcząc się o przyjacielską relację z Jezusem we wspólnocie Kościoła, seminarzysta ma wejść w proces upodabniania się do Chrystusa Sługi, Głowy, Oblubieńca i Pasterza Ludu Bożego, który wydaje swoje życie za owce, zna je, troszczy się o nie i poszukuje zagubionych. Treści zawarte na tym etapie są wymagające i zobowiązujące. Wymaga się bowiem od seminarzystów ciągłej odpowiedzialności, aby żyli cnotami kardynalnymi, teologicznymi i radami ewangelicznymi oraz ulegali działaniu Boga przez dary Ducha Świętego, zgodnie z czysto kapłańską i misyjną perspektywą. Jest także konieczne, by stopniowo odczytywali osobistą historię, według spójnego profilu pasterskiej miłości, która ożywia, formuje i motywuje życie prezbitera. W tym czasie szczególne zaangażowanie seminarzystów w upodabnianie się do Chrystusa Sługi i Pasterza zbiega się z ich studium teologii. W praktyce formatorzy powinni zadbać o zapewnienie kandydatom do kapłaństwa owocnej harmonii między dojrzeniem ludzkim a duchowym oraz między życiem modlitwy a poznawaniem teologii. W trakcie tego etapu, w zależności od dojrzałości każdego kandydata i w ramach możliwości formacyjnych, należy udzielić seminarzystom posług lektoratu i akolitatu, by mogli je sprawować przez odpowiedni okres i przygotować się lepiej do przyszłej służby Słowa i Ołtarza. Również w czasie tego etapu winny się odbywać praktyki duszpasterskie obejmujące środowiska kościelne, jak i świeckie. Seminarzysta przez zaangażowanie w różne formy działalności duszpasterskiej Kościoła powinien podejmować coraz większą odpowiedzialność za powierzone mu osoby i dzieła oraz uczyć się pracy indywidualnej i zespołowej. Przy końcu tego etapu albo w czasie następnego możliwe jest dopuszczenie kandydatów do święceń

diakonatu, ale nie wcześniej niż po pozytywnym zdaniu wszystkich egzaminów przewidzianych w *curriculum* studiów filozoficzno-teologicznych (RISP, n. 290–308).

Ostatnim etapem formacji kandydatów do kapłaństwa jest etap syntezy ucznia-misjonarza, nazywany też etapem pastoralnym. Cel tego etapu jest dwójaki: z jednej strony chodzi o to, by być włączonym w życie duszpasterskie, przy stopniowym podejmowaniu odpowiedzialności w duchu służby; z drugiej zaś strony, o podjęcie starań w celu odpowiedniego przygotowania z myślą o prezbiteracie, otrzymując szczególne towarzyszenie formatorów. Na tym etapie, po otrzymaniu święceń diakonatu, kandydat jest zaproszony do zadeklarowania w sposób wolny, świadomy i ostateczny swej woli bycia kapłanem. Ten etap odbywa się zazwyczaj poza budynkiem seminarium, przynajmniej przez znaczną część czasu i z reguły przeżywa się go w posłudze na rzecz jakiejś wspólnoty. Czas jego trwania jest zmienny i zależy od rzeczywistej dojrzałości i od zdolności kandydata. Należy jednak przestrzegać przynajmniej ustalonego kanonicznie czasu między przyjęciem diakonatu i prezbiteratu (RISP, n. 309–322).

2. Teologiczne podstawy przygotowania alumnów do posługi charytatywnej w Kościele

Przyszli duszpasterze winni dobrze znać naturę i istotę działalności zbawczej Kościoła. Należy zauważyć, że projekt nowego *Ratio* uwzględnił ten fakt przez szczegółowe rozpisanie programu *ratio studiorum*. Przedstawiony w nim program nauczania wyczerpuje zagadnienia teologiczne, niezbędne do przyswojenia, by kandydaci do prezbiteratu podejmowali w przyszłości zadania duszpasterskie zgodnie z misją Kościoła. Również wiele propozycji wychowawczych oraz praktyk wskazanych w nowym *Ratio* ma na celu zapoznanie i wdrożenie seminarzystów we właściwe posługiwanie duszpasterskie Kościoła. Wydaje się, że bardziej niż do tej pory, być może zwłaszcza pod wpływem nauczania papieża Franciszka oraz Benedykta XVI, wydobyty i zaakcentowany w formacji seminaryjnej został aspekt służebnej misji Kościoła. Ważne jest, aby przyszli duszpasterze dobrze rozumieli, że działalność charytatywna należy do istoty posłannictwa Kościoła.

Posługa charytatywna jako istotny element misji Kościoła, należący do jednej z trzech jego funkcji podstawowych, jaką jest funkcja pasterskiej miłości, zwana jest także od czasu Soboru Watykańskiego II diakonią chrześcijańską (Mikrut, 2002, s. 166). Wypływa z Bożego przykazania miłości bliźniego, które najpełniej objawił Jezus Chrystus, dając swoim uczniom przykład do naśladowania (Przygoda, 2006, s. 130). Już pierwsi uczniowie Chrystusa oraz najstarsze

gminy chrześcijańskie pojmowały ją jako istotny element posłannictwa Kościoła. Na przestrzeni całej historii chrześcijaństwa wspólnoty kościelne praktykowały dobroczynność i miłosierdzie chrześcijańskie, traktując je jako jedno z głównych zadań pastoralnych. Także współcześnie posługi charytatywnej nie można postrzegać jako tylko dodatku do innych form duszpasterstwa (Przygoda, 2002, s. 444).

Zdaniem papieża Benedykta XVI działalność charytatywna jako czynne praktykowanie miłości należy do istoty posłannictwa Kościoła w równej mierze jak udzielanie sakramentów i głoszenie Ewangelii (DCE, n. 22). Uczestnictwo w Eucharystii i wspólnych modlitwach powinno prowadzić wiernych do miłości, jedności i wzajemnej troski o siebie (KK, n. 11). W czasie Ostatniej Wieczerzy Jezus zlecił swoim uczniom wzajemną miłość, która wymaga konkretnego urzeczywistnienia nie tylko w słowach, ale przede wszystkim w czynach: *Po tym wszyscy poznają, żeście uczniami moimi, jeśli będziecie się wzajemnie miłowali* (J 13, 35).

Zakorzeniona w przykazaniu miłości działalność charytatywna jest prawem i obowiązkiem Ludu Bożego, dlatego powinna ogarniać wszystkich ludzi i wszystkie ich potrzeby (DA, n. 8). Jest przede wszystkim powinnością każdego wierzącego, ale jest także zadaniem całej wspólnoty kościelnej i to na każdym jej poziomie: od wspólnoty lokalnej, przez Kościół partykularny, aż po Kościół powszechny w jego wymiarze globalnym (DCE, n. 20). Przynależność do wspólnoty Kościoła pociąga zatem potrzebę zaangażowania w pełnienie czynów miłosierdzia względem osób doświadczających różnych form cierpienia i ubóstwa. Spełniony akt miłosierdzia nigdy nie pozostaje procesem jednostronnym. W sytuacjach, w których wszystko zdawałoby się wskazywać na to, że jedna strona tylko obdarowuje, a druga tylko otrzymuje, w istocie rzeczy zawsze i ta pierwsza strona jest obdarowana (DiM, n. 14).

W podejmowanej posłudze charytatywnej Kościoła warto pamiętać, że w sercu Boga jest szczególne miejsce dla ubogich, gdyż w Jezusie Chrystusie On sam *stał się ubogim* (2 Kor 8,9). Analizując życie Jezusa opisane na kartach Ewangelii, można się przekonać, że ubóstwo stało się Jego drogą, którą obrał, by nieść innym ubogim radość Ewangelii: *Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ mnie namaścił i posłał Mnie, abym ubogim niósł dobrą nowinę* (Łk 4, 18). Doświadczających cierpienia i ubóstwa zapewniał, że Bóg nosi ich w głębi swojego serca: *Błogosławieni [jesteście] ubodzy, albowiem do was należy królestwo Boże* (Łk 6, 20). Jezus utożsamiał się wprost z ubogimi: „Bo byłem głodny, a daliście mi jeść” (por. Mt 25, 35n) i nauczał, że miłosierdzie względem nich jest kluczem do nieba (EG, n. 197).

Przedstawione powyżej treści uwzględnione zostały w *Ratio studiorum* projektu nowego *Ratio*. Alumni powyższą wiedzę mogą zdobyć w ramach

przedmiotu *Formacja charytatywna*, który przewidziany jest na etapie pastoralnym w seminarium duchownym. Podbudowę teologiczną formacji charytatywnej możemy znaleźć także w wielu miejscach samego dokumentu, jakim jest projekt nowego *Ratio*. Już na początku dokumentu scharakteryzowana jest natura święceń oraz zdefiniowana tożsamość prezbiterów. Konieczne jest bowiem, aby osoby powołane do prezbiteratu i ich wychowawcy rozumieli naturę i misję Chrystusowego Kościoła oraz sposób życia i zadania stojące przed prezbiterami (RISP, n. 25). Opisując tożsamość prezbitera, w dokumencie wskazuje się, że służebność jest centralną cechą prezbiteratu. W stwierdzeniu tym *Ratio* odwołuje się do pierwszego orzeczenia dogmatycznego o prezbiteracie, jakim jest bulla *Exultate Deo* Soboru we Florencji z 1439 r., w której pojawia się stwierdzenie, że skutkiem sakramentu święceń jest pomnożenie łaski, aby ktoś stał się odpowiednim sługą Chrystusa. Stąd formacja prezbiterów winna być wybitnie formacją do służby i przez służbę, realizowaną w posłuszeństwie woli Bożej, w ubóstwie i czystości serca (RISP, n. 38).

Opisując podstawowe założenia formacji prezbiterów *Ratio* zwraca uwagę na konieczność powiązania tożsamości prezbitera z jego duchowością. Powinna to być formacja ucznia-misjonarza i przyjaciela Jezusa, który upodabnia się do Chrystusa Kapłana, Głowy, Sługi, Pasterza i Oblubieńca Kościoła. To upodobnienie potrzebne jest we wszystkich wymiarach: ludzkim, duchowym, intelektualnym i pastoralnym. Dlatego formacja prezbiterów winna polegać na dojrzewaniu do gotowości czynienia daru z siebie, by wychodzić do ludzi, dzielić z nimi życie, szukać zagubionych i przyprowadzać ich do Boga i Kościoła. Drogą, która do tego prowadzi jest budowanie jedności z Jezusem, ponieważ to na bazie komunii z Chrystusem możliwe staje się bycie z ludźmi na wzór Zbawiciela (RISP, n. 60 i 61).

Posługa charytatywna stanowi istotny sektor działalności zbawczej Kościoła. Ma swoje źródło w Bogu i jest konkretną realizacją przykazania miłości bliźniego. Jako praktyczny przejaw miłości chrześcijańskiej prowadzi do rozszerzania się stwórczej i odkupieńczej miłości Boga na całą ludzkość. Służba ubogim stanowi kontynuację czynów miłości Jezusa Chrystusa. Jego życie i wezwanie do miłości bliźniego są istotnym wyznacznikiem w podejmowanych przez Kościół dziełach miłosierdzia. W ubogich i cierpiących Kościół odnajduje wizerunek Zbawiciela, dlatego niosąc im pomoc, usiłuje służyć samemu Chrystusowi (Tryk, 2014, s. 247). Ważne jest zatem, by przyszli duszpastarze w trakcie formacji seminaryjnej zdobyli odpowiednią wiedzę dotyczącą służebnej misji Kościoła oraz nabrali odpowiedniego doświadczenia, które byłoby skutkiem nie tylko chęci zaliczenia wymaganych praktyk, ale bardziej przekonania wypływającego z pogłębionej więzi z Jezusem Sługą.

3. Wskazania praktyczne odnośnie do przygotowania alumnów do posługi charytatywnej

Nowe wytyczne dotyczące formacji seminarzystów mocno akcentują potrzebę wychowania przyszłych duszpasterzy w duchu służebnym Kościoła. Analizując poszczególne części dokumentu można znaleźć wiele wskazań, których wcielenie ma prowadzić do ukształtowania prezbitera na wzór Jezusa Sługi i Dobrego Pasterza. I chociaż nowa wizja formacji oparta jest na zasadzie drogi, składającej się z czterech etapów, to tak jak we wcześniejszych wytycznych uwzględnia cztery obszary formacji: ludzki, duchowy, intelektualny i pastoralny. Odnośnie do każdej z tych sfer odnaleźć można treści mówiące o potrzebie rozwijania ducha służby w formowaniu się do kapłaństwa.

Uzasadniając teologicznie potrzebę formowania prezbitarów w duchu służby, *Ratio* wymienia różne środki i metody pozwalające osiągnąć ten cel. Aby ukształtować prezbitera zdolnego do służby, konieczne jest prowadzenie go do tego właśnie drogą służby. Posługa jest bowiem podstawowym środkiem formacji. Szczególnie ważne znaczenie w formacji ma duch służby w życiu codziennym. Jego integralną częścią są: umiejętność wsłuchiwanie się w głos Boga, wskazujący na potrzeby osób i wspólnot oraz zdolność w rozeznawaniu duchowym i duszpasterskim. Można powiedzieć, że wytyczne *Ratio* jasno wskazują na fakt, że formacja seminaryjna swoje najgłębsze korzenie winna mieć w solidnej pracy nad sferą duchową seminarzystów. Ważne jest tutaj także wychowywanie do współpracy – przede wszystkim z przełożonymi, z innymi pasterzami (w tym z diakonami stałymi) i z wiernymi świeckimi (RISP, n. 89).

Istotne w procesie formowania seminarzystów do postawy diakonii jest samo środowisko tworzone przez wspólnotę wyższego seminarium duchownego. W swej najgłębszej tożsamości winna to być wspólnota, będąca kontynuacją wspólnoty apostołów zgromadzonych wokół Jezusa, słuchających Jego słów, przygotowujących się do przeżycia Paschy, oczekujących na dar Ducha, by podjąć powierzoną sobie misję (RISP, n. 152). Zatem początkiem i centrum wspólnoty seminaryjnej jest Osoba Mistrza, który powołuje. Dlatego bycie w takiej wspólnocie wymaga od powołanych poszukiwania Jezusa i podążania za Nim, a zarazem bycia z innymi uczniami. U seminarzystów musi nastąpić przyjęcie pewnego sposobu życia: przez styl relacji, dzielenie się doświadczeniami życia, wzajemne wsparcie oraz akceptację zasad obowiązujących w seminarium. Ogromną rolę w tym względzie spełniają wychowawcy, którzy głosząc kerygmat, ucząc słuchania Słowa Bożego i wychowując do kultury relacji, mają stworzyć bezpieczną przestrzeń do dzielenia się przez seminarzystów tym, co każdy przeżywa (RISP, n. 153–154).

Relacja z Chrystusem jest decydująca w dojrzewaniu do gotowości dawania siebie we wspólnocie. Ważne jest, aby była to postawa aktywna i odpowiedzialna, która będzie się także wyrażała w rozwijaniu i wykorzystywaniu darów oraz charyzmatów poszczególnych seminarzystów. Diakonia nie powinna się zamykać jedynie w obrębie wspólnoty seminarystycznej, lecz winna wychodzić na zewnątrz, by innych ludzi czynić synami Bożymi i uczniami Chrystusa. Stąd potrzeba, aby budowanie tożsamości seminarzystów dokonywało się także w bezpośrednim kontakcie ze światem zewnętrznym przez współpracę z różnymi środowiskami kościelnymi i świeckimi. Niemniej w czasie formacji początkowej należy roztropnie moderować zewnętrzne wpływy na wspólnotę seminarystyczną (RISP, n. 157–159).

Projekt nowego *Ratio* dzieli okres formacji seminarystycznej na etapy, stąd przy opisie każdego z tych etapów odnaleźć można ważne wskazania dotyczące formowania do postawy służebnej. Na etapie propedeutycznym kluczowe jest uwzględnienie podjęcia wolontariatu przez seminarzystów. Uczestnictwo w wolontariacie ma być także ważnym środkiem formacji ludzkiej, ponieważ daje możliwość lepszego poznania siebie, wychowania do bycia darem dla innych i budowania głębszych więzi międzyludzkich. Miejszem odbycia wolontariatu może być parafia, ale także inne środowisko posługi wobec chorych, biednych i starszych, np. szpital, hospicjum, dom opieki społecznej, ośrodek dla dzieci z niepełnosprawnością. Na tym etapie praktyka wolontariatu nie powinna się jeszcze wiązać z odpowiedzialnością pastoralną seminarzystów (RISP, n. 268).

Na etapie stawania się uczniem Chrystusa głównym celem formacji jest budowanie osobowej więzi seminarzysty z Chrystusem przez poznawanie Go, podążanie za Nim, przyjmowanie Jego stylu myślenia i wartościowania, a także wchodzenie w tajemnicę i dynamikę Królestwa Bożego oraz stawanie się misjonarzem Ewangelii (RISP, n. 275). Stąd główny nacisk na tym etapie kładziony jest na sferę duchową i intelektualną. Formacja do przyszłej posługi charytatywnej musi mieć silne podstawy, których źródłem jest sam Jezus Chrystus. Na tym etapie przewidziane są już także pierwsze praktyki o charakterze wspierającym duszpasterstwo. Mogą się odbywać w różnych środowiskach, jednak w większym niż na etapie propedeutycznym wymiarze oraz z uwzględnieniem zdobywania pierwszych doświadczeń pastoralnych (RISP, n. 285).

Kluczowym celem kolejnego etapu formacji, czyli etapu upodabniania się do Chrystusa, jest kształtowanie serca seminarzysty na wzór serca Jezusa. Chodzi o osiągnięcie postawy ofiarności i bezinteresowności w duszpasterskiej trosce o Lud Boży. Ważne na tym etapie jest demaskowanie czysto ludzkich oczekiwań seminarzysty oraz odchodzenie od poszukiwania osobistych korzyści w podejmowanej posłudze (RISP, n. 293). Główny nacisk w pracy formacyjnej

w wymiarze ludzkim kładziony jest tu na umiejętność budowania dojrzałych relacji, zwłaszcza we wspólnocie seminaryjnej. Alumni powinni się uczyć myślenia, odczuwania i działania z poziomu wiary. Wymaga to odrzucenia wszelkich form klerykalizmu i dominacji nad innymi (RISP, n. 296). Praktyki podejmowane na tym etapie powinny trwać nawet przez dłuższy czas i nie powinny dotyczyć tylko liturgii i katechezy, ale też ewangelizacji i służby bliźnim (RISP, n. 300).

Ostatni etap formacji seminaryjnej rozpoczyna się po zakończeniu studiów akademickich. Koncentruje się przede wszystkim na działaniach pastoralnych seminarzysty. Chodzi tutaj nie tylko o jak najlepsze przygotowanie się do święceń najpierw diakonatu, a następnie prezbiteratu, ale także o osiągnięcie przez seminarzystę żywej syntezy formacji ludzkiej i duchowej, codziennego życia, posług pastoralnych oraz studium filozofii, nauk humanistycznych i teologii. Duchowy nacisk na tym etapie kładzie się na przyswajanie najgłębszego źródła działalności duszpasterskiej, którym jest udział seminarzysty w pasterskiej miłości Jezusa. Praktyki, które trwają przez cały okres tego etapu mają prowadzić do przeżycia służby na wzór Chrystusa, Jego miłości do braci i sióstr. Ważnym sprawdzianem owocności tego etapu jest postawa bezinteresownego podejścia do obowiązków seminarzysty i respektowanie prymatu osób nad dziełami. Zaleca się, aby kandydaci do święceń prezbiteratu mogli zrealizować pewne doświadczenia duszpasterskie na terytorium misyjnym (np. jako wolontariat misyjny) albo na sposób misyjny (RISP, n. 309–319).

Na tym etapie nowe *Ratio* przewiduje odbycie zajęć dydaktycznych o nazwie *Posługa charytatywna*, mających na celu zapoznanie seminarzystów z podstawami biblijnymi funkcji charytatywnej Kościoła, z historycznym rozwojem działalności charytatywnej Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce, a także z aktualnymi strukturami organizacyjnymi działalności charytatywnej. Chodzi także o to, by seminarzyści podczas tych zajęć nabyli umiejętności wielorakich sposobów pomagania ludziom potrzebującym na podstawie doświadczenia historycznego oraz doświadczenia współczesnych wspólnot chrześcijańskich, w tym także owoców współpracy ekumenicznej w zakresie dzieł miłosierdzia chrześcijańskiego. Ważnym celem jest także pobudzenie wrażliwości kandydatów do święceń na ludzką biedę oraz wypracowanie umiejętności sprostania organizacji posługi charytatywnej w parafii, dekanacie lub diecezji. Powyższy przedmiot miałby być realizowany w wymiarze 15 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń (RISP, n. 624).

Wytyczne nowego *Ratio* są znane środowiskom odpowiedzialnym za formację w seminariach duchownych już od roku. Projekt nowego *Ratio* – jak zostało to już zaznaczone – opiera się na dokumencie Kongregacji ds. Duchowieństwa z 2016 r. Upłynęło zatem sporo czasu, aby móc się zapoznać i prze-

dyskutować bazowe dla nowego *Ratio* treści. Ostatnie trzy zjazdy Konferencji Rektorów Seminariorów Duchownych w Polsce poświęcone były w dużym stopniu także temu zagadnieniu. Niewątpliwie nowy dokument jest wyczekiwany, ponieważ potrzeba zmian w dotychczasowym stylu formacji jest widoczna na różny sposób. Niektóre seminaria duchowne w Polsce już zaczęły wprowadzać postulowane zmiany. Najbardziej charakterystyczne jest wprowadzanie roku propedeutycznego. Ważne jest, aby na zbliżającym się etapie wdrażania postulowanych zmian niczego nie przeoczyć. Wydaje się, że formacja alumnów do przyszłej posługi charytatywnej należy także do tych kwestii, które są istotne w obecnej sytuacji Kościoła. O potrzebie takiej formacji i takiej postawy w działalności Kościoła przypomina obecnie zwłaszcza papież Franciszek.

Bibliografia

- Benedykt XVI, 2005, *Encyklika "Deus caritas est"*, L'Osservatore Romano, 3, wyd. pol. 3, s. 4–21.
- Benedykt XVI, 2010, *List do Seminarzystów*, 18 X 2010, L'Osservatore Romano, 11, wyd. pol., s. 3–8.
- Draguła Andrzej, 2013, *Kościół Franciszka, Kościół Benedykta*, Więź, nr 2, s. 15–20.
- Franciszek, 2013, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, Wydawnictwo M, Kraków.
- Franciszek, 2013, *Wywiad dla „La Civiltà Cattolica”*, Niedziela, nr 40.
- Jan Paweł II, 1980, *Encyklika "Dives in misericordia"*, Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. T. 1, Wydawnictwo Św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Kraków.
- Keener Craig, 2000, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa.
- Komisja ds. Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski, 2020, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Projekt*.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, L'Osservatore Romano, Rzym, 8 XII 2016.
- Koral Jarosław, 2000, *Podstawy działalności charytatywnej Kościoła na przykładzie organizacji Caritas. Studium etyczno-społeczne*, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Kraków.
- Mikrut Antoni, 2002, *Działać z miłością i w miłości, W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów, s. 166–176.
- Pałucki Jerzy, 2006, *Agapy*, Leksykon Teologii Pastoralnej, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II Lublin, s. 29–32.
- Pawlina Krzysztof, 2020, *Powołania Kapłańskie AD 2020*, Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum, Warszawa.
- Przygoda Wiesław, 2006, *Charytatywna funkcja Kościoła*, Leksykon Teologii Pastoralnej, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin, s. 130–138.
- Przygoda Wiesław, 2002, *Posługa charytatywna Kościoła*, Teologia pastoralna, t. 2, Wydawnictwo Atla 2, Lublin, s. 443–505.
- Puchalski Grzegorz, 2018, *Etapy formacji początkowej według nowego Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis w kontekście formacji w wyższych seminariach duchownych w Polsce*, Studia Elbląskie, 19, s. 417–429.

- Selejdak Ryszard, 2017, *Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis”*, Collectanea Theologica, 87, nr 3.
- Sobór Watykański II. *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem*, 18 XI 1965. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Pallotinum, Poznań 2002.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Pallotinum, Poznań 2002, s. 48–78.
- Tryk Hubert, 2014, *Działalność charytatywna w archidiecezji warmińskiej w latach 1992–2009. Studium teologiczno-pastoralne*, Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

Formation of clerics for charity service in the light of the project of the new Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia

Summary: Charitable service is an essential activity of the Church and has been implemented since the apostolic times. Pope Francis strongly emphasizes the need to awaken sensitivity to human poverty and to develop various forms of reaching people in need in his pastoral activity. It is important that future pastors know the nature and mission of the Church well and are also well prepared for the tasks ahead. The issues mentioned above concerning persons included in the seminary formation are taken into account by the draft of the new *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, which is currently awaiting approval by the Holy See. The prepared document contains important guidelines for the formation of seminarians to the attitude of service and for their future charitable activities in the pastoral service they undertake, following the example of Jesus, the Servant and the Good Shepherd.

Keywords: Priestly formation, seminary, charity service, Christian diaconia.

Wykaz skrótów

- DA – Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*.
- DCE – Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*.
- DiM – Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*.
- EG – Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*.
- KK – Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*.
- RISP – Komisja ds. Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski, 2020, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Projekt*.